

**АҲМАД ИБН ҲАФС КАБИР
БУХОРИЙ МЕРОСИ ВА УНИНГ ИЛК
ШАРҚ РЕНЕССАНСИ ҲАМДА
ИСЛОМ ФАЛСАФАСИ ИЛМИЙ-
НАЗАРИЙ АСОСЛАРИНИ
ЯРАТИШДАГИ ЎРНИ ВА
АҲАМИЯТИ**

ХАЛҚАРО ИЛМИЙ-АМАЛИЙ АНЖУМАН

ТЎПЛАМИ

Бухорои шариф - 2022

Ҳеч ким, шу жумладан, даврдаги ўн икки ҳавворий ҳам тош отишга журъат этолмабди.

Ҳўш пайғамбарлар айблашга журъат этолмаган аёлни, ҳатто, у гуноҳкор бўлганда ҳам, биз айблашга ҳақлимизми?.. Ахир донишмандлар: “Гўзал аёл миллатнинг шони, оқил аёл давлатнинг. Гўзал ва оқил аёллари кўп юртни шуҳратнинг ўзи излаб топади” – деб бежиз айтилмаган...

Тасаввуфда аёлга мунособатда турлича йўл тутишган. Баъзи мутасаввуфлар аёлни фариштага қиёслашса, баъзилари уни шайтон қаторига қўйиб, нафс тимсоли деб билишган.

Ҳужвирий ёзади: “Жаннатдаги илк фитна хотин туфайли, ер юзидаги илк фитна ҳам хотин туфайли бўлган. Одамнинг тақикланган мевани ейишига хотин сабабкор эди. Қобил Ҳобилни хотин учун ўлдирди. Аллоҳ Ҳорут ва Морут исмидаги фаришталарни азоблашни хоҳлаганда улар аёл фитнасида фойдаланишди. Бироқ булар заҳирадаги фитналар, ботиндаги маънавий фитналарни бунга қиёс этиб бўлмас”.

Шунга ўхшаш тушунчаларга таяниб айрим дарвешлар аёлга яқин бормаслик, ҳатто умуман уйланмасликка аҳд қилишган-ки, бу тасаввуфдаги энг бўш нуқта ва маҳдудликдан биридир.

Ҳийла ва фитнада аёл қавмининг “усталиги” балки устивордир. Балким, аёл табиатида шайтонлик сифатлари кўпроқдир. Ахир, Аллоҳ аёл зотига уч нарсани берган-ку: “Гўзалликни, ақлни ва макрни”...

Аммо умуман олганда, қалб покизалиги ва руҳий камолотда аёл ҳар қандай эркакни йўлда қолдиришда жоҳил кимсаларгина икром бўлмасликлари мумкиндир. Боязид Бистомий: ”Менинг пирим аёлдир”- дейди. Зунун Мисрий Сурияда бир аёл билан учрашиб суҳбатлашгач, уни муршид сифатида тан олади. Аввал эса Нишопурлик Фотима исмли қиз унга устозлик қилган. Анида исмли бир муршидининг эркак ва аёлдан беш юз муриди бўлган экан. Аҳмад Яссавий ҳазратларининг зикр мажлисларида эркаклар билан биргаликда орифа аёллар ҳам қатнашганлар. Қолаверса, илоҳий ишқ майдонида биринчилардан бўлиб шижоат кўрсатганлар ҳам, ишқи илоҳий мавзусида гўзал шеърлар ёзган ҳам аёл, Робия Адавия эди.

Бундай далил мисолларни кўплаб келтириш мумкин бўлади (Иброҳим Ҳаққул. Тасаввуф сабоқлари. Бухоро, 2000, 68-69бетлар).

Биз номини тилга олган Робия Адавия ёхуд Басралик Робия дунёнинг барча лаззатларидан воз кечишга ундайдиган, таркидунёчиликнинг чинакам ишқ, яъни Аллоҳнинг ишқи билан яшашга ундайдиган сўфизмга айланишида асосий роль ўйнайдиган валий аёлдир. Ислом оламининг машҳур солномачилари бу аёлнинг ҳаёт йўлини аниқ тасвирлаб беришган. Чунки, у баркамолликда “кўплаб эркаклардан устун бўлган”. Муҳаммад Зеҳний ўзининг аёллар тўғрисидаги “Машоҳир ан нисо” номли машҳур асарида Робияни “Эркаклар бошидаги олтин тож” деб тасвирлайди.

Мавлоно Жалолиддин Румий ўзининг “Маснавийларида, Фаридуддин Аттор ҳазратлари эса ўзининг “Илоҳийнома” асарларида Робиянинг таърифини, унинг бечораҳоллигини, дунё лаззатларига эътибор бермаслигини, ҳаётнинг синов ва имтиҳонларига бардошини ажойиб тарзда тасвирлаганлар.

Жумладан:

“Дейдилар: Аллоҳга дилбаста дилдор,

Робия бир ҳафа туз тотмади ҳеч,

Ҳаттоки сув ичмай юрди рўзадор,

ўлди намоз билан машғул эрта кеч...

Дунё ишқи бир ён, Ёр ишқи бир ён,

Осонмас чинакам ёрга эришмоқ”.

Ўзини Оллоҳга бахшида этган аёл ёлғиз Робия эмасди. Бундай художўй аёллар хусусида тарихда маълумотлар жуда кўп учрайди. Ҳазрат Муҳаммад соллаллоҳу васалламнинг қариндошларидан бири Умму Ҳарам исмли аёл ўзини Аллоҳ йўлига

бахшида этиб, мусулмонларнинг кипрликларга қарши жанглирида ҳамширалик қилган ва хижрий 27 йил (милодий 649 йил) жангда шаҳид бўлган.

Хулоса қилиб айтганда, кўнгилларга таскин ва тасалли бера оладиган авлиёсифат сўфий аёллар сиймоси уларнинг тирик ёки аллақачонлар дорул бақога рихлат қилганларидан қатъий назар муслималар учун алоҳида аҳамиятга эгадир.

Бир донишманд айтганидек: “Инсоният заифани шарафлаган даврларни шарафлаб, заифани улуғлаган шахсларни улуғлаб келади. Заифани шарафлашда ўзида куч тополмаган даврда комиллик, заифани улуғлашга ўзида куч толмаган одамда эса каримлик йўқдир...”

SHIHOBUDDIN AS-SUHRAVARDIY ASARINING O‘RTA OSIYODAGI BIR SHARHI XUSUSIDA

Shahobiddin Baxriddinovich MURTOZAYEV

BuxDU PI Ijtimoiy fanlar kafedrası o'qituvchi

Tasavvuf ta’limoti O‘rta Osiyo xalqlarining ma’naviy madaniyati tarixida muhim o‘rin egallagan. O‘rta Osiyo olimlari qalamiga mansub bizgacha yetib kelgan yozma merosning ma’lum bir qismi tasavvufga oid asarlaridir. Ulardan ba’zilari u yoki bu asarga yozilgan sharhlardan iborat. Ushbu maqola Suhravardiy asarlariga yozilgan bir sharh haqida ma’lumot bermoqchimiz.

Tasavvufning mashhur tariqatlaridan biri – suhravardiya tariqatining asoschisi Shihobuddin Abu Hafs Umar ibn Muhammad as-Suhravardiy 539 hijriy yili, sha’bon oyining birinchi kuni Eronning Jibol viloyati, Zanjon tumanining Suhravard qasbasida dunyoga keldi. Bu sana milodiy 1145 yilning 27 yanvariga to‘g‘ri keladi. U boshlang‘ich ta’limni o‘z yurtida olgach, amakisi va tariqatdagi murshidi bo‘lmish Abu Najib as-Suhravardiy bilan Bog‘dodga boradi va u yerda ilm tahsilini davom ettiradi. Keyinchalik talabalarga dars berish va xalqqa va’z – nasihat qilish natijasida mashhur bo‘lib ketadi. Zamondoshlari uni “Shayx ush-shuyux”, “Shayx ul-islom”, “Shayx ul-Iroq” nisbatlari bilan ulug‘langan.

Shofiiy mazhabining faqihi, hadis, ilmi va tasavvuf ta’limotining bilimdoni Shihobuddin as-suhravardiy fiqh va tasavvuf ga oid bir qancha asarlar yozib qoldirgan. “Avorif ul-ma’orif” (“Ma’rifat oriflari”), “Rashf an-nasoix” (“Nasihati tomchilari”), “A’lom at-tuqo” (“Ta’qvo belgilari”), “A’lom al-muridin” (Muridlarga ko‘rsatma) nomli asarlari ana shular jumlasidandir.

Suhravardiy tariqatda Sa’diy Sheroziy va Avhaduddin Kirmoniylarning piri, murshididir. U hijriy 632 yili muharram oyining birinchi kuni (milodiy 1234 yil, 26 noyabr) 93 yoshida vafot etgan.

Suhravardiya tariqati o‘rta asrlarda ancha rivojlandi va hozirgi vaqtda Hindiston va Pokistonda uning vakillari faoliyat ko‘rsatmoqdalar. Shihobuddin as-Sahovardiyning asarlari esa olimlarning e’tiborida bo‘lib, islomiy o‘quv yurtlarida darslik sanaladi.

Shihobuddin as-Sahovardiyning asarlari O‘rta Osiyoda ham ancha mashhur bo‘lgan, ulardan ba’zilariga ilmiy sharhlar yozilgan (2, 331-360.). Shulardan biri Shayx Xudoydod qalamiga mansub “Bahr al-ulum” nomli sharh bo‘lib, u Suhravardiyning “Irshod al-muridin” asariga yozilgan. Bu mavzudagi ba’zi tadqiqotlar nashr etilgan (3,31-41,177-178.).

Shayx Xudoydod ibn Toshmuhammad Azizon al-Buxoriy XVIII asrning birinchi yarmida Buxoro yaqinida tug‘ilib, 1801 yilda vafot etgan; yassaviya tariqati mutasavvifidir. Uning hayoti haqida manbalarda ma’lumot juda oz “Tarix-i Xumuliy”da “Mavlono Shayx Xudoydod jahriy (zikk qiluvchi) toifadan” ekanligi aytib o‘tilgan (4,224.).

Shayx Xudoydod yashagan davr – XVIII asrning ikkinchi yarmida O‘rta Osiyo xalqlarining ma’naviy madaniyatida naqshbandiya-mujaddidiya tariqati vakillari yetakchi o‘rin tutganlar. Ular bilan bir qatorda qodiriya, yassaviya tariqatlari ham amalda bo‘lgan. Bu davrda tasavvuf ta’limoti keng tarqalib, aholining turli toifa vakillari dunyoqarashiga kirib borgan, desak xato bo‘lmaydi. Bu ta’limot saroy amaldorlarining, hattoki amirlarning ham hayoti va dunyoqarashlarini qamrab olgan (1, 275-331.).

Utayeva F.X.	Buxoro IP-yigiruv fabrikasida kutubxona, sport to'g'araklari faoliyati.	357
Исаев Й.	Муҳаддис Бужайрийнинг ҳадис илмида тутган ўрни.	360
Umarova M.S.qizi	«Shajarayi Turk» asari bo'yicha sharq va g'arb olimlarining olib borgan tadqiqotlari.	363
Fayzieyev I.SH.	Tarix- kelajak kaliti	367
Меликова М.Н.	Философский анализ концепции совершенной личности в накшбандизме	369
Norova M.F. Khudoykulova M.	Views On Humanity In Kubravian Doctrine	373
Eshmatov B. Raxmatov F.	Nemis tili darslarida zamonaviy pedtexnologiyalardan foydalanish	375
Эшпулатов И.С.	Ибн Сино фалсафаси ва унинг инсон камолодаги аҳамияти	377
Rahmonova D.	Nemis klassik falsafasi vakillarining ijtimoiy qarashlari	380
Файзиходжаева Д.И.	Болтаев М. Мантиқшунос олим	382
Файзиходжаева Д.	Шайх Юсуф Ҳамадоний: инсон ва коинот алоқадорлиги	384
Мухсимов Д.	Тасаввуф таълимоти ва уни ўрганиш масалалари.	387
Намозова К.Б.	Замонавий тилшуносликда тўй маросимлари лексикаси миллий-маданий хусусиятларининг ўрганилиши.	390
Bahriyeva Aziza	O'quvchilarda ma'naviy-axloqiy sifatlarni tarbiyalash pedagogik muammo sifatida.	394
Сафарова Н.О.	Ҳанафинияда бағрикенгликнинг фикрий асослари	397
Ражабова Д.Я.	XIX аср 2-ярми-xx аср бошларида Бухоро ислом конфессиясидаги ихтилофлар хусусида	400
Ҳакимхўжаев М.М. Усмонходжаева М.А.	Фалсафа илмида имманиул Кантнинг ўрни.	403
Шамсутдинова Н.К.	Идейно- теоретические и философские принципы Абу Али Ибн Сины в развитии мусльманской культуры.	405
Бешимов Б.И.	Терроризмнинг ривожланиш динамикаси ва дискурс концепти ҳамда унга қарши курашда аждодлар меросидан фойдаланиш масаласи	409
Shirinov A.Q.	Issues Of Human Development In Central Asia: Country Analysis Of Uzbekistan	411
Сативалдиев Пулат	Ватанпарварликда ворисийликнинг онтологик моҳияти.	414
Альмеев Р.В.	Святые места Бухары: мазар Хазрата Ходжа Мухаммада Порсо в Бухаре и его вклад в мировой успех духовного братства Накшбандийа.	415
Исомиддинов Й.Ю.	Фитрат фалсафий меросида гуманистик ғоя ва қарашлар таҳлили. (Абдурауф Фитратнинг “Мухтасар ислом тарихи асари” мисолида)	421
Узақова Л.А.	Алишер Навоий ижодида диний бағрикенглик масалалари	424
Boltayev B.B.	Abu Hafs Kabir – Imom Hojatbaror	425
Каримов Б.Ш.	Муҳаммад Назарович Болтаевнинг миллий социологияни ривожлантиришдаги ўрни ва роли.	428
Саданова Д.А.	Жамият тараққиёти: илмий-назарий ёндошувдаги ўзига хосликлар.	433
Раупова Р.С.	Хожа Исмаил Бухорий меросининг ахлоқий-тарбиявий жиҳатлари ва унинг ёшлар тарбиясидаги ўрни.	436
Ғафуров Д.О.	Оила ва никоҳда исломий муносабатлар тасаввуфий таълимотлар асоси	438
Султонова Н.Э. Султонов Ш.Ж.	Ўзбекистон Республикасида гендер тенглик стратегияси ва аёлларнинг кадр-қиммати масалалари.	441
Бозорова Р.Ш.	“Меҳр” тушунчасининг фалсафий таҳлили	444
Рашидов О.Р.	Ўзбек адабиётида миллий зиёлилар ҳамда большевиклар ўртасидаги мафкуравий кураш	446
To'rayeva G.B.	Suxareva O.A. tadqiqotlarida O'zbekistonda islom dini bilan bog'liq an'analar tahlili.	449
Хамзаев Ш.А.	Хожа Аҳмад Яссавий илмий-ижодий меросининг ўрганилиши	451
Шодиев Ж.Ж.	Маърифатли жамият ва ижтимоий маънавий муҳит барқарорлигини таъминлаш орқали инсон қадрини оширишга эришиш	454